

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
На здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

З теми: «НОВАТОРСЬКІ ПРОСТОРОВІ РІШЕННЯ ПРИШКІЛЬНИХ
ТЕРИТОРІЙ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»

Виконав: здобувач вищої освіти
Освітньої програми Реставрація творів
мистецтва Спеціальності 014 Середня
освіта (Образотворче мистецтво)
Денної форми здобуття вищої освіти
Літвін Андрій Сергійович

Керівник: Сергій ЛУЦЬ,
Кандидат мистецтвознавства, доцент

Рецензентка: Оксана КЛІЩ,
Кандидатка архітектури

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Аналіз досліджень і практик у сфері облаштування пришкільних територій	6
1.1. Історичний розвиток ідеї освіти на відкритому просторі.....	6
1.2. Сучасні дослідження освітніх просторів.....	14
Висновки до розділу.....	23
РОЗДІЛ 2. Інноваційні підходи до просторових рішень освітнього середовища	24
2.1. Принципи дизайну у проектуванні інноваційних освітніх просторів.....	24
2.2. Переваги використання пришкільних територій в освітньому процесі.....	30
Висновки до розділу.....	46
РОЗДІЛ 3. Проектування просторового рішення пришкільної території	47
3.1. Етапи проектування новаторського рішення благоустрою пришкільної території.....	47
3.2. Практичне значення проєкту та перспективи його реалізації.....	50
Висновки до розділу.....	53
ВИСНОВОК	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі, основна мета шкільної освіти – це всебічний розвиток особистості людини, що є найвищою цінністю суспільства. Нова українська школа має стати місцем, де діти можуть розвиватися, навчатися, спілкуватися, працювати разом з учителями та громадою.

Реформа «Нова українська школа» відповідає сучасним світовим тенденціям в освіті. Вона базується на таких принципах, як орієнтація на особистість, дитиноцентризм, розвиток компетентностей, навчання через діяльність і співпраця між усіма учасниками освітнього процесу. Ці підходи мають бути враховані при створенні шкільного середовища.

Освітній простір нині розглядають як складну, багаторівневу систему, яка поєднує різні рівні: від глобального до особистісного. У цьому випадку увага зосереджена саме на локальному рівні – школах та їхньому предметно-просторовому середовищі, яке є частиною загального освітнього простору.

Більшість українських шкіл розміщені в типових радянських будівлях, які будувалися за старими підходами. Щоб створити сучасний освітній простір у таких школах, потрібна комплексна реконструкція за єдиною концепцією. Вона має враховувати як архітектурні та планувальні аспекти (територія, будівля, інтер'єри, меблі й обладнання), так і сучасні педагогічні принципи, які використовуються в Новій українській школі.

Дизайн сучасного освітнього простору є дуже важливим для оновлення шкіл. Нова українська школа змінює не лише навчальні програми, а насамперед сам підхід до навчання. Освіта переходить від простого подання інформації до розвитку життєвих навичок, від одноманітного підходу – до дитиноцентризму, від авторитарного стилю – до партнерства між учнями й учителями.

Аналіз досвіду реформування шкільної освіти (за дослідженнями таких авторів, як А. Василюк, Н. Лавриченко, О. Локшина та інші) показує, що

модернізація початкової освіти має багато позитивних результатів. Її головна ідея – «молодша школа має бути успішною». Особливо ці зміни помітні в організації шкільного середовища. Нові моделі створюють іншу систему педагогічних цінностей.

Тому потрібен новий підхід до організації шкільного простору. Освітній простір має бути гнучким, цікавим, сприяти різним видам діяльності, викликати позитивні емоції, надихати й мотивувати до навчання, що і зумовило вибір теми магістерського дослідження: **«Новаторські просторові рішення пришкільних територій у контексті розвитку освітнього середовища»**.

Об'єкт дослідження: освітнє середовище сучасної школи.

Предмет дослідження: новаторські просторові рішення в організації пришкільних територій у системі розвитку освітнього середовища.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та дизайнерське проектування новаторських просторових рішень в організації пришкільних територій, спрямованих на формування сучасного освітнього середовища.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати історичний розвиток ідеї освіти на відкритому просторі.
2. Дослідити сучасні зарубіжні та вітчизняні практики організації освітніх просторів.
3. Визначити принципи дизайну у проектуванні інноваційних освітніх просторів.
4. Обґрунтувати переваги використання пришкільних територій в освітньому процесі.
5. Розробити етапи проектування новаторського рішення благоустрою пришкільної території.
6. Розкрити практичне значення проекту та перспективи його реалізації.

Для досягнення поставленої мети і виконання завдань застосовувалися такі методи дослідження: теоретичні методи: аналіз, синтез і узагальнення наукової літератури з проблеми; порівняльний аналіз концепцій формування відкритого освітнього простору; класифікація та систематизація педагогічних підходів; практичні методи: моделювання освітнього середовища з урахуванням новаторських рішень благоустрою пришкільної території.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (44 найменування) та додатків.

РОЗДІЛ 1.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПРАКТИК У СФЕРІ ОБЛАШТУВАННЯ ПРИШКІЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Історичний розвиток ідеї освіти на відкритому просторі

У сучасному світі дизайнери постійно шукають нові ідеї, тому заклади освіти потребують безперервного потоку креативних рішень, та важливим стає розвиток творчості та використання нових підходів у дизайні.

Щоб зрозуміти сучасні підходи до формоутворення об'єктів дизайну, важливо дослідити історичні та соціально-технологічні витоки трансформації в культурі людства. У первісні часи трансформаційні рішення виникали задля виживання – наприклад, захист печер каменями. У Стародавньому Римі вже з'явилися двері в сучасному вигляді. Одне з найдавніших жител, знайдене в Межирічі (на території України), було створене з кісток мамонта й покрите його шкурами.

Кочові народи стали першими, хто створив технічно складні об'єкти трансформації – мобільні житла на возах, що згодом еволюціонували в юрти та інші типи пересувних домівок. Вони вміло облаштовували житловий простір за допомогою легких каркасів і перегородок. Такий поділ простору забезпечував комфорт: захист від спеки або холоду, а також зручну організацію внутрішнього простору [25].

Потреба у створенні відокремленого простору, що відповідає повсякденним потребам людини, виникла ще в доісторичні часи. Перші перегородки, які розділяли простір на внутрішній і зовнішній, з'явилися задовго до появи цивілізацій.

Цікаво, що легкі, швидкобудівні конструкції не втратили своєї актуальності й сьогодні. У деяких випадках вони навіть ефективніші за традиційні стіни з дерева, цегли чи бетону. Наприклад, для захисту вогнища

від вітру його обкладали камінням – це один із перших прикладів зонування простору.

У X столітті скандинави створили багатофункціональне житло – «довгий дім». Це була велика прямокутна споруда, в якій жила родина з десятків людей. Всередині дім поділявся перегородками на три основні частини, що дозволяло організувати простір для різних потреб.

Дослідники вважають, що найкращим кочовим житлом для чабанів є казахська юрта. Вона добре захищає від погодних умов: прохолодна влітку, тепла взимку, суха під час дощу і стійка до вітру. Її легко розібрати й перевезти. Детальні описи юрти збереглися в народному епосі та в працях мандрівників і науковців XVI–XVIII століть. Юрти часто демонстрували на міжнародних виставках як приклади традиційного житла казахів [23].

Водночас високого рівня в організації житлового простору досягли у країнах Далекого Сходу. Зокрема, традиційний японський дім, який формувався ще до завершення епохи італійського Ренесансу, вирізняється мобільністю і простотою: у ньому використовували легкі перегородки типу «седзі» та «фусума», а також дерев'яні ґратчасті двері.

У XI столітті до нашої ери в Китаї та Єгипті з'явилися перші трансформовані предмети – парасольки, які були символом влади царів і вельмож. Їх зображення можна знайти на фресках. Сучасну складну форму парасолі винайшов Семюел Фокс у 1873 році.

Принцип трансформації використовувався і в армії Наполеона – для захисту солдатів застосовували вози з відкидними дахами, що стали прообразами сучасних кабриолетів. Сьогодні дахи таких автомобілів можуть автоматично складатися за допомогою електроприводу [31].

У Європі трансформація простору зазвичай має експериментальний характер, тоді як у Китаї та Японії – це частина традиційного інтер'єру. У китайських будинках використовували легкі рухомі перегородки, ширми та решітки, що дозволяли постійно змінювати простір. У Японії стіни замінювалися пересувними елементами, які одночасно були частиною

інтер'єру й меблями. Завдяки легким рамам, які влітку можна розсунути, будинок перетворювався на відкриту альтанку. Такі рухливі конструкції дозволяли варіювати планування від великого залу до кількох окремих кімнат.

Сучасна європейська та американська архітектура значною мірою зазнала впливу японської. Саме завдяки японським традиціям у західному дизайні з'явилися розсувні двері, великі засклені прорізи та мобільні перегородки. Сьогодні широко використовують рухомі елементи – розсувні, складні, обертові, рулонні конструкції, а також сонцезахисні системи, які можуть виконувати роль як внутрішніх, так і зовнішніх стін.

Ідея трансформації площини бере свій початок у математиці – зокрема, з праць Ф. Мебіуса, який ще на початку XIX століття описав математичні способи перетворення площин у циліндричні, конічні й тороїдальні форми. З дизайнерської точки зору, морфологічна трансформація – це засіб функціональної трансформації, що додає речам або предметному середовищу багатозначність [32].

Принцип трансформації є ключовим у формоутворенні сучасного світу і відкриває широкі можливості для створення багатофункціональних форм. Варіанти трансформації формуються на основі передпроектних досліджень, аналізу прототипів, модних тенденцій та методів моделювання й конструювання.

Морфологічна трансформація підвищує універсальність виробів і подовжує термін їх активного використання, надаючи виробам багатозначності. Це процес, у якому форма змінює свої просторові характеристики, що веде до зміни функції. Три етапи морфологічної трансформації: наявність початкової форми, її зникнення та перетворення в нову форму [24].

Сучасні трансформативні об'єкти – це досягнення інженерії та дизайну, що вирізняються зручністю, практичністю, компактністю, мобільністю, багатофункціональністю та оптимізацією житлового простору.

У сучасному світі відбуваються значні зміни в культурі, науці, економіці та суспільстві, що вимагає переходу до відкритого інформаційного середовища, яке може підтримувати інновації та новітні досягнення. Це, у свою чергу, впливає на освіту, яка повинна відображати ці зміни та впроваджувати новітні технології у навчальний процес.

Із початку XXI століття освітяни в усьому світі, зокрема й в Україні, приділяють особливу увагу створенню сучасного освітнього простору, відкритого до світових знань і технологій. Оскільки освіта в кожній країні є частиною глобальної системи, вона не може залишатися осторонь світових тенденцій [29].

Освіта має бути відкритою не тільки для потреб власного суспільства, а й для глобальних процесів розвитку. Тому ідея відкритості є ключовим завданням сучасної освітньої політики.

Сьогодні багато науковців досліджують поняття «відкритий освітній простір». Серед українських вчених, які працюють у цій сфері, можна назвати В. Андрущенка, Л. Губерського, В. Журавського, І. Зязюна, В. Кременя, М. Поповича та ін.

У своїй працях дослідники порівнюють два педагогічні поняття: «закрита система» та «відкритий освітній простір» та виокремлюють три ключові відмінності:

1. Роль людини в освіті – у відкритому просторі людина може впливати на освітній процес і створювати власні форми навчання, чого майже неможливо досягти в закритій системі.

2. Двигуни змін – у закритій системі основну роль відіграють державні накази й директиви, а у відкритій – ініціатива та інноваційна діяльність.

3. Ставлення до людського ресурсу – у закритій освіті людину сприймають формально, як частину системи, тоді як у відкритій – акцент робиться на розвиток особистості та її потенціалу [1].

Відкритість освіти означає її здатність створювати умови для розвитку особистості, надаючи доступ до знань без ідеологічних обмежень, приховувань чи перекручень. Вона орієнтована на реальні потреби людини й суспільства, сприяє співпраці між учнем і педагогом, а також між суспільством і закладами освіти.

Відкрита освіта прагне до діалогу з іншими освітніми системами й культурами, визнаючи спільні гуманістичні цінності та взаємозалежність сучасного світу. Це створює основу для інтеграції в глобальну освітню спільноту.

Освітнє середовище розглядається як динамічна система взаємопов'язаних педагогічних подій, у центрі якої – спільна діяльність учасників, що базується на співпраці та активній участі.

Існують два основні типи освітніх середовищ:

1. Педагогічно організоване середовище – це формальні освітні простори, як-от: школа, позакласні розвивальні заходи тощо.
2. Педагогічно неорганізоване середовище – це середовище повсякденного життя і неформального спілкування (родина, медіа, соціальні мережі, спілкування між однолітками та між поколіннями) [2].

У сучасних умовах реформ та інновацій педагоги працюють над створенням відкритої освітньої системи, здатної адаптуватися до потреб здобувачів освіти та забезпечити їхній всебічний розвиток. Це зумовлює необхідність впровадження віртуального відкритого освітнього середовища.

Переваги такого середовища полягають у наступному: сприяння колективній роботі та співпраці; індивідуальний підхід до кожного учня; створення умов для успіху в навчанні; забезпечення діяльнісного підходу (навчання через дію); гнучка структура навчального процесу, зокрема через дистанційні технології; прискорення навчального процесу; підтримка самоосвіти; сприяння соціалізації молоді; наявність психолого-педагогічного супроводу; різноманітність змісту та навчальних матеріалів [6].

Розвиток інформаційного суспільства вимагає суттєвої модернізації освіти, зокрема впровадження нових її форм, серед яких важливе місце посідає відкрита освіта. В українських державних документах, зокрема у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 року», підкреслюється необхідність застосування елементів відкритої освіти у школах. Однак, через недостатню готовність вітчизняної освітньої системи до переходу на принципи відкритості, виникає потреба вивчення передового міжнародного досвіду з впровадження відкритого навчання, уточненні його основних характеристик та визначенні перспектив розвитку як на національному, так і на світовому рівнях.

Відкрите навчання – це явище, яке значно розвинулося за останнє десятиліття і має великий потенціал для якісного оновлення освітньої сфери. Саме цей потенціал спричинив активний науковий інтерес до теми. Основні характеристики відкритого навчання були досліджені в працях таких науковців, як А. Візенберг та С. Ентоні. Роль відкритої освіти у суспільному розвитку та ключові завдання її розвитку розкриті в дослідженнях Д. Кігана, Б. Коула, І. Магріджа та інших. Водночас, феномен відкритої освіти залишається недостатньо висвітленим у сучасній науково-педагогічній літературі і потребує подальшого глибокого вивчення [8].

Сутність відкритого навчання розкривається через різні підходи вчених, які акцентують увагу на його гнучкості, доступності та сучасності. На думку С. Ентоні, поняття «відкрите навчання» стосується освітньої діяльності, яка або покращує умови навчання в межах традиційної системи, або розширює її можливості. Це навчання поєднує класичні та інтерактивні методи, орієнтується на полікультурне середовище й активно використовує відкриті навчальні ресурси [2].

Інші дослідники – Д. Маразіген, А. Полок, К. Вітмор, Д. Обрайн – наголошують, що відкритий підхід до навчання допомагає зняти бар'єри для здобуття якісної освіти. Це досягається через дистанційне онлайн-навчання,

спрощення процедур вступу, застосування гнучкого графіка навчання, а також зниження вимог до абітурієнтів [2].

Д. Престон пропонує термін «джерело відкритого навчання», маючи на увазі сучасну освітню практику, яка базується на використанні інтернет-ресурсів. Вона дозволяє студентам не лише отримувати знання, а й самостійно керувати власним освітнім процесом, створюючи персоналізований досвід навчання. У такому середовищі учні активно взаємодіють онлайн, працюючи з блогами, соціальними медіа та іншими цифровими інструментами.

Педагог у цьому контексті виступає не просто носієм знань, а наставником і партнером, який підтримує, скеровує, надає потрібну інформацію й допомагає здобувачам освіти досягти успіху. Таким чином, відкрите навчання трансформує традиційні ролі педагога і здобувача освіти, створюючи нову модель співпраці в цифровому освітньому просторі.

С. Мішрам розглядає поняття відкритого навчання як широке й багатогранне явище, яке охоплює низку споріднених форм освітньої діяльності. На його думку, термін «відкрите навчання» може бути співвіднесений із такими поняттями, як розподілене навчання (distributed learning), домашнє навчання (home study), дистанційне навчання (distance teaching), незалежне навчання (independent study), відкрита дистанційна освіта (open distance education), кореспондентська освіта (correspondence education), освіта протягом життя (continuing education), гнучке навчання (flexible learning) та екстернат (external studies). Ці терміни, хоча й мають певні відмінності, об'єднані спільними рисами, зокрема гнучкістю організації освітнього процесу, віддаленим доступом до освітніх ресурсів і орієнтацією на індивідуалізацію навчання [14].

Серед ключових переваг відкритого навчання С. Мішрам виокремлює: можливість навчатися незалежно від місцезнаходження; демократичний характер доступу до знань; урахування культурних, релігійних та політичних

особливостей учасників освітнього процесу; широке використання сучасних засобів комунікації; підтримку концепції освіти впродовж життя [14].

Варто зазначити, що відкрите навчання характеризується низкою ключових ознак, які формують його сучасну сутність як інноваційної освітньої моделі. Однією з базових характеристик є інформативність, яка виражається у постійному обміні знаннями, ідеями та інформацією, що сприяє формуванню нових компетентностей, понять і навичок у здобувачів освіти.

Не менш важливими є такі ознаки, як доступність і відкритість. Вони забезпечуються завдяки активному використанню інтернет-ресурсів, які дозволяють не лише швидко поширювати навчальну інформацію, а й створюють умови для вільного доступу до знань, співпраці між учасниками освітнього процесу та формування глобального освітнього простору.

Гнучкість навчання дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб здобувачів освіти, надаючи можливість обирати зручний час і місце для навчання, що сприяє ефективній інтеграції освіти в повсякденне життя людини [20].

Особливу роль відіграє інтерактивність, яка включає застосування комп'ютерно орієнтованих форм навчання, дослідження актуальних тем у зручному темпі, усвідомлення взаємозв'язку між освітнім і соціальним розвитком, а також розвиток особистої зацікавленості в освітньому процесі.

Координованість відкритого навчання забезпечується впровадженням спеціальних ролей – зокрема, наставника-консультанта, а також координатора освітнього процесу, що сприяє індивідуальному супроводу здобувача освіти та більш ефективному управлінню його навчальною траєкторією.

Ще однією вагомою характеристикою є модульність. Вона передбачає можливість побудови індивідуальної програми навчання на основі набору незалежних курсів-модулів, що дозволяє реалізувати принцип варіативності й персоналізації освіти.

Отже, проблемі використання трансформації в дизайні відкритого освітнього простору присвячено багато досліджень, які розглядали різні її аспекти. Відкрите навчання поєднує елементи як традиційної, так і дистанційної освіти, базується на сучасних засобах комунікації та надає широкі можливості для здобуття знань незалежно від місця проживання і часу. Його перевагами є не лише подолання географічних бар'єрів, а й урахування культурного, релігійного та політичного контексту навчання, що робить таку модель універсальною і адаптивною до потреб сучасного суспільства.

1.2. Сучасні дослідження освітніх просторів

У сучасних умовах реформування освітньої системи України особлива увага зосереджена на питанні формування якісного шкільного освітнього середовища. Зокрема, реалізація положень Концепції «Нова українська школа» передбачає створення такого освітнього простору, в якому здобувачі освіти відчуватимуть себе захищеними, комфортними та психологічно безпечними.

Наукові дослідження дедалі частіше зосереджуються на вивченні впливу шкільного середовища на навчальні результати учнів, емоційно-психологічний клімат закладу та ефективність освітнього процесу загалом. Впровадження компетентнісного підходу до навчання зумовлює необхідність перегляду педагогічної методології. Зокрема, зростає значення групової роботи, проєктного навчання (як індивідуального, так і колективного), а також активне залучення інформаційно-комунікаційних технологій до освітнього процесу.

Особливий інтерес викликає формування нового просторово-естетичного освітнього середовища. В оформленні внутрішнього простору закладів освіти використовуються сучасні дизайнерські рішення: застосування яскравих кольорів, візуальних ефектів, таких як 3D

перспектива, а також тематичних малюнків, орієнтованих на дитяче сприйняття. Такі візуально-предметні інновації сприяють розвитку творчого мислення учнів, збагаченню їх емоційно-естетичного досвіду та розширенню світогляду.

Поняття «освітнє середовище» стало предметом дослідження багатьох науковців як вітчизняної, так і зарубіжної педагогіки, серед яких Н. Гонтаровська, Л. Кларіна, В. Лебедева, Б. Мау, В. Орлов, П. Лернер, С. Роціна, А. Цимбалару, А. Хуторський, В. Ясвін та інші. В їхніх працях освітнє середовище розглядається як складне явище, що охоплює просторово-предметне оточення, сукупність умов, впливів, способів та засобів, які забезпечують ефективне навчання, виховання та розвиток особистості.

П. Лернер трактує освітнє середовище як своєрідний «клімат», що сприяє становленню особистості дитини. На його думку, саме розвиток такого середовища має стати основним напрямом інноваційних перетворень у сфері освіти. У свою чергу, С. Роціна акцентує увагу на тому, що освітнє середовище є спеціально створеним предметним і соціокультурним простором, який охоплює всі необхідні умови та ресурси для ефективного здобуття знань і продуктивної діяльності учня [28].

У молодшому шкільному віці в учнів поступово змінюється ігрова діяльність на навчальну, при цьому формується здатність до рефлексії та самоконтролю. Характерною особливістю цього вікового періоду є розвиток наочно-дієвого та наочно-образного мислення. Тому завдання вчителя полягає у правильному підборі методів, форм та засобів навчання, які сприятимуть розвитку навчально-пізнавальної сфери учнів і формуванню їхньої самостійності.

Організація освітнього середовища має враховувати потреби, інтереси, досвід та знання всіх учнів і бути комфортною та зручною саме для дітей. Таке середовище створює умови для легкого засвоєння нових знань та удосконалення практичних навичок. Щоб середовище дійсно належало дітям,

у ньому мають бути представлені результати їхньої творчості та досліджень, наприклад, фото і малюнки учнів. Крім того, освітнє середовище має містити нові та цікаві предмети, оскільки новизна стимулює пізнавальний інтерес [21].

Важливу роль у формуванні такого середовища відіграє вчитель, який має усвідомлювати вплив освітнього простору на ефективність освітнього процесу. Вчитель повинен забезпечити учням свободу вибору в навчанні, застосовувати різноманітні форми роботи, зокрема інноваційні уроки, екскурсії та ранкові зустрічі.

Освітнє середовище в класі умовно поділяють на кілька функціональних осередків: навчально-пізнавальний, змінні тематичні зони, ігровий осередок, художньо-творчий, куточок живої природи, зона відпочинку, дитяча бібліотека та осередок вчителя. Вчитель повинен навчити учнів правилам поведінки з предметами, які розміщені в цих осередках, оскільки не всі об'єкти можуть бути їм знайомі. Правила поведінки розробляються спільно з учнями під час ранкових зустрічей, де відбувається їх обговорення. Після погодження правила оформлюються на великому аркуші і вивішуються в класі для постійного нагадування.

Активна участь дітей у створенні та організації освітнього простору сприяє розвитку почуття відповідальності та формує відчуття належності класної кімнати саме їм. Вчитель заохочує учнів брати участь у прийнятті рішень, наприклад, щодо розміщення навчальних матеріалів або прикрашання класу.

Плануючи організацію простору, важливо враховувати зручність зберігання матеріалів відповідно до частоти їх використання. Предмети мають бути легкими і компактними для легкого переміщення, а полиці – доступними для дітей без допомоги дорослих. Використання контейнерів з маркуванням допомагає учням швидко орієнтуватися у навчальних матеріалах, що сприяє формуванню організованості, систематизації знань та культури порядку. Крім того, освітнє середовище не повинно бути

захарашеним, адже вільний простір необхідний для свободи руху і комфортного перебування дітей [26].

Нова українська школа базується на демократичних цінностях і забезпечує рівні умови для навчання всіх учнів, включно з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Тому навчальні та дидактичні матеріали мають відображати різноманітність учнівського складу класу [12].

Для створення сучасного освітнього простору потрібно змінювати як планування шкільної будівлі, так і територію навколо неї. Школи, збудовані за типовими проєктами у 1930–1980-х роках, уже не відповідають вимогам сучасної освіти. Їхній зовнішній вигляд, внутрішній простір та інтер'єр здебільшого одноманітні та стандартизовані. Приміщення пристосовані лише до одного типу навчальної роботи й не дозволяють варіативно організовувати освітній процес.

Через зміну демографічної ситуації шкільні будівлі в деяких громадах не відповідають реальним освітнім потребам: десь школи завеликі й використовуються неефективно, а десь – бракує місця. Модернізація шкільної будівлі дозволяє вирішити ці проблеми, переглянувши розміри та призначення приміщень відповідно до сучасних норм і потреб, а за потреби – добудувати чи надбудувати школу.

Щоб попередньо оцінити, чи потрібні зміни в організації шкільної будівлі, орієнтуються на укрупнений показник – площу будівлі на одного учня. За старими нормами (ДБН до 2018 року) ці показники були такими: для початкової школи – 9 м², основної – 10 м², середньої – 11 м², а для гімназій і ліцеїв – 13–15 м² на учня. У новому ДБН (2018 року) такі загальні показники прибрали, і площу тепер визначають за детальними розрахунками. В середньому вони дають приблизно 15 м² на одного учня [16].

Оновлення шкільної будівлі може здійснюватись трьома способами: косметичним ремонтом, капітальним ремонтом або реконструкцією з прибудовами та надбудовами [17].

Косметичний ремонт включає оновлення оздоблення, фасаду, меблів та інтер'єру, може змінити призначення окремих приміщень, але не дає змоги перепланувати простір чи розширювати функціональність школи.

Капітальний ремонт охоплює оновлення інженерних мереж, усунення технічних недоліків і дозволяє змінювати планування приміщень, їхню форму й розміри відповідно до сучасних норм.

Реконструкція з прибудовами чи надбудовами – найглибше втручання, яке дозволяє повністю переорганізувати простір школи, створити нові приміщення та впровадити сучасні підходи до організації освітнього процесу.

Створення сучасного освітнього простору в школі передбачає оновлення ключових архітектурних елементів: території навколо школи, зовнішнього вигляду будівлі та внутрішніх приміщень (інтер'єрів). Залежно від проєкту, потреб і ресурсів громади, ці зміни можуть бути як частковими, так і комплексними. Повна реконструкція охоплює всі ці складові, тоді як косметичний чи капітальний ремонт зазвичай стосується лише окремих аспектів, але також сприяє покращенню освітнього простору.

Благоустрій пришкольної території включає її загальне планування та зонування, організацію руху (пішохідного, велосипедного, автомобільного), а також облаштування і озеленення окремих зон відповідно до їхнього призначення – навчально-ігрових, спортивних чи господарчих.

Під час реконструкції шкільної будівлі із прибудовами або надбудовами оновлення зовнішнього вигляду здійснюється через зміну архітектурної об'ємно-просторової композиції. Якщо ж об'єм будівлі не змінюється, то при оновленні фасаду враховують такі аспекти: загальний силует і композицію, оздоблювальні матеріали й кольори, оформлення вхідної групи, вікон та інші декоративні елементи, включно зі стінописами [26].

Оновлення інтер'єру залежить від типу втручання – чи це косметичний ремонт, перепланування, чи розширення будівлі. При цьому беруть до уваги: склад і розміри приміщень, логіку їхнього розташування та зручність

переміщення між ними, художнє оформлення і кольори, а також меблі й обладнання.

Оновлення шкільної будівлі може проводитися одночасно – під час комплексної реконструкції, або поступово – поетапно змінюючи окремі частини будівлі та території. Проте незалежно від способу, усі зміни мають відбуватись за єдиним планом і відповідати загальній концепції розвитку освітнього простору.

Зовнішній вигляд школи відображає її характер і відрізняє від інших будівель. Основними засобами виразності є силует, композиція, колористика та деталізація фасаду. Силует будівлі формує перше враження здалеку і має бути виразним. Під час ремонту силует можна змінити, навіть без заміни покрівлі. Композиція показує співвідношення та характер різних частин будівлі через форму, висоту, колір та матеріали, що визначає загальне враження. Колір фасадів створює емоційний настрій: теплі чи холодні відтінки, використання природних матеріалів роблять будівлю привабливою і затишною. Деталі фасаду – оформлення входів, вікон, декоративні елементи – підкреслюють унікальність будівлі та важливі її риси, привертаючи увагу [26].

Силует будівлі формує перше враження про школу здалеку, тому він має бути виразним. У типових будівлях силует можна змінити як під час заміни покрівлі, так і без неї. Основні елементи силуету – форма скатної покрівлі, звіси, фронтони та контур парапету.

Різновисокі корпуси школи створюють цікавий силует завдяки різним формам завершення даху, зокрема звісам, фронтонам і діагональному зрізу на кутовому фасаді. Звіси скатної покрівлі підкреслюють окремі секції будівлі і допомагають орієнтуватися.

Покрівлю (як скатну, так і плоску) часто приховують за парапетом. Зміна форми і висоти парапету – простий спосіб зробити силует будівлі більш динамічним навіть без реконструкції покрівлі. Для скатної покрівлі парапет доповнюють фронтонами, що урізноманітнює лінію даху.

Композиція шкільної будівлі зазвичай складається з кількох частин. Основним прийомом є чергування – виокремлення окремих частин і встановлення між ними пропорцій. Невеликі будівлі можуть бути виконані як єдиний монолітний об'єм [37].

Традиційно будівлю членують на три горизонтальні частини: основу (цоколь або перший поверх), основне тіло стін і завершення (дах, аттик або технічний поверх).

Найбільш логічним і правильним способом оздоблення шкільної будівлі є визначення окремих функціональних блоків, таких як навчальні секції, спортивна зала, актова зала тощо. Фасади цих блоків можуть відрізнятися за кольором, матеріалом, формою вікон та характером завершення, що створює виразний і впізнаваний образ будівлі. Такий підхід особливо ефективний при забудовах. Окремі блоки зазвичай відрізняються кольором стін, кількістю і розмірами вікон.

Вхідна частина будівлі виокремлена великими скляними площинами в обрамленні масивних виступів (різалітів), тоді як навчальні секції мають дрібніше членування і завершуються силуетною скатною покрівлею.

Композиція будівлі створена за рахунок чергування об'ємів, пофарбованих у яскраві кольори на всю висоту, з більш спокійними біло-блакитними вставками. Навчальні секції ліворуч мають прості горизонтальні членування, блок загальношкільних приміщень праворуч прикрашений дрібною геометричною структурою, а допоміжні приміщення та сходи по центру пофарбовані інтенсивно. Хоча нерегулярне членування фасаду може бути ризикованим, вдало підібрані кольори і розміри допомагають уникнути монотонності, характерної для типових шкіл [37].

Інший підхід – визначити на фасаді комунікації (входи, сходи) яскравішим оформленням, при цьому фасади основних блоків залишаються більш стриманими. Особливо ефектно виглядають пофарбовані в яскравий колір сходові клітини, які можуть стати простим, але виразним елементом фасаду школи.

Для оздоблення фасадів шкіл використовують різні матеріали, які можуть мати природний колір і текстуру (дерево, цегла, камінь) або бути пофарбованими (тиньк, металеві плити). Фасади можуть бути оформлені як одним із цих підходів, так і їх поєднанням. Часто застосовують дрібноштучні елементи, такі як цегла чи плитка, які також служать захисним шаром утеплення.

Деталювання фасаду підкреслює особливості образу будівлі. У сучасній архітектурі уникають суто декоративних елементів, натомість акцент роблять на функціональних деталях, таких як входи та вікна. Можливе використання монументального мистецтва (наприклад, стінописів), але їх слід застосовувати дуже обережно [38].

Сучасна архітектура школи застосовує різноманітні прийоми, щоб урізноманітнити фасад за допомогою вікон:

- об'єднання вікон у горизонтальні чи вертикальні смуги;
- виділення вікон обрамленням – окремих або груп;
- різноманітний рисунок і колір міжвіконних стін;
- кольорові відкоси віконних та дверних прорізів;
- кольорове оформлення віконних і дверних рам;
- кольорове скло або вітражі.

У типовій радянській архітектурі шкіл загальношкільного відкритого простору не передбачалося. Саме тому реконструкція старих шкільних будівель часто включає пристрій атриуму чи спеціальної прибудови, що значно покращує функціональність та естетику будівлі. Така прибудова робить структуру школи більш цілісною, зв'язною і різноманітною, створюючи комфортне середовище для навчання та спілкування. Крім того, атриумна будівля має компактнішу форму, що сприяє підвищенню енергоефективності, роблячи школу не лише зручною, а й екологічно більш раціональною. Чинні будівельні норми не передбачають окремої площі для загальношкільного простору – так званого «форуму» [41]. Втім, цей простір часто виконує функції, які раніше розподілялися між вестибюлем, фойє

актової зали, рекреаційними зонами та іншими приміщеннями, тож його можна організувати, перерозподіливши площі цих зон.

Загальношкільний простір – це базовий елемент школи, найбільш помітний і виразний внутрішній простір, який об'єднує різні її частини і учасників освітнього процесу. Інтер'єр такого простору є справжньою візитівкою закладу освіти, яка створює перше враження про школу [41].

Структура цього простору має бути цілісною і водночас наочно зрозумілою, але водночас живописною, динамічною і різноманітною. В архітектурному та дизайнерському рішенні слід дотримуватися основних принципів освітнього простору: цілісність – єдина художня концепція, правдивість – природна закономірність об'ємно-просторових форм, гнучкість – відкритість для різних інтерпретацій і використання.

Щоб зробити простір більш цікавим і функціональним, дизайн може включати відкриті сходи, перепади рівня підлоги, що водночас мають бути безбар'єрними, створення своєрідного «штучного ландшафту» всередині приміщення. Колірне рішення загальношкільного простору зазвичай базується на контрастних поєднаннях – це можуть бути яскраві акценти на спокійному фоні або насичені кольори, що домінують у просторі. Такий простір – фактично єдине місце в школі, де доречно використовувати монументально-декоративні мистецькі елементи: стінописи, рельєфні композиції, круглу пластику, вітражі, декоративне освітлення та інші творчі рішення. Важливо не перевантажувати простір: один такий елемент повинен бути основним акцентом, інші – підтримувати його [39].

Особливо актуальним це стає в умовах помірного клімату, де більша частина навчального року припадає на холодний сезон. Загальношкільний простір частково компенсує нестачу активного відпочинку в холодну пору, надаючи учням можливість спілкуватися та рухатися в приміщенні.

Для цього простір має гармонійно поєднуватися з навколишнім середовищем, включати озеленення, декоративні водойми чи каскади, а

також забезпечувати зони для різного виду діяльності – як тихого відпочинку в невеликих групах, так і активних ігор та руху.

Таким чином, оновлене освітнє середовище є невід'ємною складовою реформування української школи, що передбачає впровадження нового змісту освіти та сучасних технологій навчання і виховання. Це середовище значною мірою впливає на розвиток інтелектуальних здібностей учнів та сприяє формуванню компетентної особистості, здатної до ефективної та конкурентоспроможної діяльності в сучасному суспільстві.

Висновки до першого розділу

Аналіз історичних і сучасних практик використання відкритого простору в освітньому процесі свідчить, що ця ідея має глибокі традиції й водночас зберігає актуальність у сучасних педагогічних підходах.

1. Історичний розвиток доводить, що навчання на відкритому повітрі завжди розглядалося як засіб гармонійного формування особистості, розвитку фізичних і духовних якостей учнів, а також інтеграції людини з природним середовищем. Аналіз наукових досліджень і практичних напрацювань у сфері облаштування пришкільних територій свідчить, що даний напрямок є важливою складовою сучасної освітньої політики та педагогічної практики. Використання відкритих просторів школи забезпечує створення умов для інтеграції навчальної та виховної діяльності, сприяє розвитку екологічної свідомості, формуванню здорового способу життя та підвищенню рівня соціальної активності учнів. Практика зарубіжних і вітчизняних закладів освіти підтверджує, що якісно облаштовані пришкільні території виступають ефективним освітнім середовищем, здатним стимулювати пізнавальну мотивацію та формувати практичні компетентності.

2. Сучасні дослідження, у свою чергу, підкреслюють значення пришкільних територій як цінного освітнього ресурсу, що поєднує

екологічні, соціальні та педагогічні аспекти, сприяє інноваційним формам навчання й виховання. Облаштування пришкільних просторів можна розглядати як важливий чинник модернізації освіти, здатний забезпечити стійкий розвиток освітнього середовища та формування ключових компетентностей учнів.

РОЗДІЛ 2.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОСТОРОВИХ РІШЕНЬ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Принципи дизайну у проєктуванні інноваційних освітніх просторів

В умовах модернізації освітньої системи України актуальним стає питання формування сучасних архітектурних принципів проєктування шкільних будівель. Сучасне освітнє середовище в соціально-політичному контексті вимагає створення оптимального архітектурного простору, який базується на новітніх принципах. Розробка цих принципів зумовлена трьома основними чинниками: вдосконаленням педагогічних процесів для підвищення ефективності освіти; необхідністю адаптації архітектурного середовища до змінних умов навчання; а також переглядом ставлення до значущості архітектурного середовища, яке впливає на формування світогляду молодого покоління.

Розвиток принципів проєктування шкіл зумовлений потребою врахування нових вимог, які виникають у контексті сучасних політичних і соціально-економічних змін, що впливають на сутність особистості, її ментальні та естетичні пріоритети. Аналіз вітчизняного досвіду проєктування сучасних шкіл показує, що, за винятком поодиноких випадків, переважає орієнтація на традиційні підходи, часто базовані на типовому або повторно використовуваному проєктному рішенні будівель різної місткості [18].

Проєктування шкіл у країнах США, Німеччини, Франції, Англії, Швеції та інших відзначається інноваційними підходами, які можна розділити на два основні напрямки – універсальний і соціальний. Універсальний напрямок акцентує увагу на функціонально-планувальних особливостях шкільного простору, який повинен бути «гнучким» та здатним адаптуватися до змін у методах і технологіях навчання. Такий підхід

забезпечує сталий розвиток освітніх послуг через «універсальність» архітектурного середовища.

Соціальний напрямок підкреслює важливість соціальної ролі школи в архітектурному плануванні, відображаючи ідеї сучасної освіти – відкритість, гнучкість, задоволення освітніх потреб, рівність доступу та самовизначення учнів. У цьому напрямку архітектурна структура виражає загальногромадянські ідеали, що слугують основою єдності розвитку школи і суспільства. Обидва напрямки доповнюють одне одного, відображаючи різні аспекти гуманітарних засад освітньої системи.

Нові принципи проектування шкіл базуються на композиційному і функціональному аналізі цих двох напрямків, створюючи загальну систему організації освітнього простору. Ця система виступає матрицею для формування об'ємно-просторових композицій, в межах яких реалізуються соціальні та педагогічні функції шкіл [16].

1. Принцип функціональної гнучкості в проектуванні шкіл передбачає можливість змінювати функціональне призначення окремих просторових елементів, таких як навчальні зони, приміщення та загальношкільні простори. Це означає, що навчальні модулі можуть використовуватись для різних цілей залежно від потреб. Важливою складовою є варіативність функціонального змісту, що дозволяє адаптувати приміщення під різні сценарії їх використання з урахуванням вікових особливостей учнів. Така гнучкість дає змогу змінювати методи і форми навчання, а також забезпечує взаємозамінність функцій між початковою школою та закладом дошкільної освіти, що дозволяє ефективніше організовувати освітній простір відповідно до потреб освітнього процесу (Рис. 2.1, Рис. 2.2.).

2. Функціональна ємність освітнього простору розглядається як ключовий показник його ефективності. Вона полягає у максимальному розширенні функціональних можливостей приміщень при мінімальній займаній площі. Це досягається за рахунок скорочення спеціалізованих приміщень на користь універсальних, компактних планувальних рішень,

використання багатофункціональних залів, рекреаційних зон, а також спільного використання простору учнями й педагогами. Такі підходи сприяють більш раціональному і ефективному використанню шкільної площі

3. Домінування суспільних функцій в архітектурній структурі школи реалізується через композиційні засоби: масштабування, горизонтальне зонування, групування приміщень зі схожими функціями та вертикальне об'єднання простору. Громадський простір виступає як центральний елемент школи, що виконує функції рекреації, зони перетину учнівських потоків і освітньої діяльності одночасно. У ньому розміщуються ключові змістовні компоненти, такі як бібліотека, медіапростір, сходи-амфітеатр та атриум, які символізують важливість суспільної взаємодії та інтелектуального розвитку.

4. Гнучкість планувальної структури є властивістю архітектурного простору зберігати свою актуальність і функціональність протягом тривалого часу. Вона реалізується через можливість змінювати геометрію приміщень та їх функціональне зонування за допомогою перерозподілу площі, об'єднання чи поділу простору. Гнучкість включає два аспекти: оперативну зміну планування в межах навчального заняття з використанням мобільного обладнання та меблів, а також довготривалу адаптацію простору через зміну його геометричних характеристик відповідно до нових освітніх вимог (Рис. 2.3.).

5. Трансформація і мобільність. Цей принцип передбачає використання мобільних компонентів простору – меблів та обладнання, що підвищують експлуатаційні характеристики приміщень і їхню динамічність. Застосування трансформованих меблів, розсувних перегородок, ширм дозволяє оперативно змінювати функціональне призначення простору, збільшуючи використовувану площу. Існують два типи трансформацій: за допомогою спеціалізованого обладнання (мобільні перегородки, розсувні ширми) та меблів, які виконують функції одночасно сховища і перегородки. Планування трансформацій враховує кількісні параметри користувачів – від одного учня

до всього шкільного колективу, а також необхідність використання різних типів меблів (складні, переносні, багатофункціональні).

6. Естетична значимість. Принцип спрямований на підвищення архітектурно-художньої якості освітнього середовища та усунення його безмістовності. Емоційно-психологічна виразність архітектурного простору слугує важливим інструментом стимулювання освітніх процесів і підвищення педагогічної успішності учнів. Цілісність естетики середовища повинна відображати ідеї школи та її педагогічної концепції, створюючи сприятливий фон для навчання і розвитку.

7. Екологічність. Сучасне проектування шкіл включає створення екологічно безпечного середовища, що сприяє збереженню здоров'я учнів та персоналу, що виявляється у зв'язку внутрішніх просторів з природним оточенням, інтеграції природних компонентів у освітнє середовище, а також використанні природних і відновлюваних джерел енергії. Екологічність виступає фундаментальним чинником забезпечення сталого і здорового освітнього простору.

8. Сталий розвиток. Принцип сталого розвитку передбачає стратегічне планування еволюції просторової структури школи з урахуванням можливості її подальшого розширення та адаптації. Освітній простір має бути організований з урахуванням варіативності планувальних рішень, забезпечуючи універсальні конструктивні та інженерні рішення. Це дозволяє в процесі експлуатації здійснювати прибудови, надбудови чи зміну конфігурації будівлі, відповідаючи на нові освітні та соціальні потреби [17; 18].

Отже, при проектуванні шкільних будівель архітектор традиційно спирається на відому тріаду Вітрувія – користь (функція), міцність і краса. У цій парадигмі поняття користі інтерпретується як функціональна складова простору, де діяльність виражається через геометричні властивості та взаємозв'язки елементів архітектурної структури. Основна увага

приділяється антропометричним характеристикам – розмірам і пропорціям, що забезпечують зручність і безпеку користувачів.

Водночас, ментальні відносини – психологічний та емоційний вплив простору на людину – зазвичай залишаються поза увагою або опиняються «за кадром». Це обмежує сприйняття архітектури лише як сукупності фізичних і функціональних параметрів.

Введення в проєктну діяльність поняття «принципи» відкриває новий вимір. Принципи не лише фіксують властивості простору, а й відображають складні відносини між людиною і архітектурним середовищем, враховуючи сукупність ознак, притаманних конкретній освітній діяльності. Принципи проєктування виступають як ключові ідеї, що формують основу для побудови цілісної теорії архітектури.

У рамках архітектурного мислення реалізація проєкту проходить послідовні етапи: принципи → концепція → проєкт → робочі креслення. Кожен етап логічно витікає з попереднього, і в цій ієрархії принципи набувають характеру поетапного смислового конструктора, що тримає весь процес у межах логічного сюжету [4].

Отже, кожен принцип на будь-якому з перерахованих етапів проєктування виступає ключовою ідеєю, яка є причиною для певних наслідків – концепцій, проєктних рішень і технічних креслень. Взаємозв'язки між принципом (причиною) і наслідком (концепцією), а також між концепцією (причиною) і проєктом (наслідком) мають складний і взаємопов'язаний характер. При цьому наслідки також є активними учасниками творчого й аналітичного процесу, що забезпечує багатозначність і гнучкість інтерпретацій. Відтак, одні й ті ж принципи можуть породжувати різні проєктні рішення залежно від контексту, завдань та інноваційних підходів.

2.2. Переваги використання пришкільних територій в освітньому процесі

Сучасний освітній простір школи має бути не просто місцем навчання, а комплексним освітнім ресурсом, який ефективно підтримує всі види освітньої діяльності. Для цього дуже важливо створити середовище, яке відповідає потребам учнів і педагогів на різних рівнях. Благоустрій та облаштування шкільної території мають забезпечувати безпечне, затишне і сприятливе середовище для навчання, відпочинку та спілкування. Це можуть бути зони для активних ігор, затишні куточки для спокійного читання чи спілкування, а також екологічно чисті простори з природними елементами.

Гнучка об'ємно-планувальна структура будівлі школи дозволяє легко адаптувати простір під різні види діяльності – від індивідуальної роботи та групових занять до великих заходів і творчих проєктів. Така структура повинна підтримувати змінність і мобільність освітнього процесу, стимулювати активність і самостійність учнів.

Важливим є також цілісне художнє рішення фасадів та інтер'єру, яке створює гармонійний і надихаючий простір, сприяє позитивним емоціям, розвитку естетичного смаку та творчої активності. Яскраві, сучасні та естетично продумані інтер'єри допомагають формувати у здобувачів освіти відчуття комфорту та мотивацію до навчання [3].

Не менш значущим є комфортне та динамічне меблювання і обладнання всіх приміщень – воно повинно бути ергономічним, безпечним і функціональним, з урахуванням вікових особливостей учнів. Меблі і технічне оснащення мають підтримувати різні види навчальної діяльності, сприяти розвитку творчих та практичних навичок.

Таким чином, сучасний освітній простір школи – це цілісна система, яка гармонійно поєднує в собі архітектурні рішення, художній дизайн, комфорт та функціональність, що разом створюють умови для всебічного розвитку особистості учня.

Освітнє середовище суттєво впливає на формування особистості здобувача освіти, підтримує його стиль життя, визначає поведінку й настрій.

Кожен заклад освіти створює власне функціональне середовище відповідно до своїх цілей і завдань. Проте архітектура та предметне оформлення, як складова шкільного освітнього простору, часто залишаються поза увагою педагогів [7]. В результаті в школах нерідко можна побачити предмети сумнівної естетичної і функціональної цінності – наприклад, штучні квіти, застарілі стенди чи плакати (рис.2.4).

Сьогодні особливо актуальним є пошук моделі школи, яка надихатиме учнів на навчання, творчість, самовдосконалення та розкриття індивідуальності. Цікавим прикладом є фінський глобальний інноваційний проєкт InnoSchool, який об'єднав фахівців з педагогіки, архітектури, економіки та медіа. У результаті було сформовано основні принципи проєктування школи майбутнього:

- відкритість простору;
- різноманітність в єдності;
- багатофункціональність і здатність до трансформації;
- зонування за віковими категоріями;
- вертикальне структурування простору;
- мінімалізм у дизайні;
- тісний зв'язок із навколишнім середовищем [9].

Принцип відкритості у сучасному шкільному просторі спрямований на те, щоб створити середовище, яке максимально сприяє спілкуванню та співпраці між учнями та вчителями. У такій школі немає традиційних «жорстких» класів, які відокремлюють дітей один від одного, натомість створюються багатофункціональні простори, що легко трансформуються і пристосовуються до різних потреб освітнього процесу [9].

Відкритий простір організовується так, щоб школа була єдиним середовищем, поділеним на функціональні зони за допомогою легких ширм, прозорих перегородок чи пересувних меблів. Великі вікна без штор і відсутність глухих дверей дозволяють учням і вчителям бачити, що

відбувається навколо, відчувати причетність до шкільного життя і бути залученими до різноманітних подій.

Освітній процес у такому відкритому просторі набуває нових рис. Кожен учень має змогу проявити ініціативу, обрати тему для дослідження та очолити роботу над її реалізацією. Для цього він може заявити про своє бажання через шкільну газету або дошку оголошень. При цьому до роботи залучаються різновікові учні та вчителі, які об'єднуються в команди однодумців. Результати досліджень учні представляють на семінарах, публікують статті або захищають проєкти [11].

Однак робота у відкритому просторі вимагає від педагогів особливої майстерності. Вони повинні вміти організовувати та управляти таким середовищем, адаптувати простір відповідно до цілей навчання, ефективно керувати дитячими колективами, забезпечуючи комфорт і безпеку для всіх учасників освітнього процесу.

Крім того, відкритий простір у школі дозволяє розширити межі навчання, залучаючи до процесу мешканців громади. Це створює тісніший зв'язок між школою і суспільством, робить освітнє середовище більш живим і соціально насиченим.

Принцип різноманітності у сучасній школі проявляється через унікальну організацію території та архітектурно-просторовий образ закладу, які формують його неповторний стиль і імідж. Завдяки дизайну школа перестає бути просто будівлею – вона стає активним середовищем, яке не лише підтримує освітній процес, а й виховує через свою естетику. При цьому особлива увага приділяється функціональній доцільності: кожне приміщення має своє призначення, відповідне специфіці різних видів навчальної діяльності [13].

Особливою популярністю в європейських закладах освіти користується концепція антикафе – це місце, де учні та вчителі можуть неформально спілкуватися, дивитися і обговорювати фільми, планувати майбутні проєкти

та зустрічатися з цікавими людьми. Такі простори допомагають розвивати творчість і комунікативні навички [22].

Ще одним прикладом є креативні майстерні, або makerspace – спеціально обладнані лабораторії для проведення експериментів і реалізації різних проєктів. У майстернях кожен може втілити власну ідею, отримуючи підтримку від педагогів, батьків або однолітків, що стимулює розвиток інноваційного мислення та практичних навичок.

Для забезпечення єдності та зв'язку різноманітних функціональних зон у школі створюється спільний рекреаційно-комунікативний центр. Такі простори служать об'єднуючим елементом для різних навчальних і творчих зон. Часто функціональні приміщення групуються у кластери – наприклад, майстерні й арт-студії можуть бути об'єднані спільною виставковою залом, що підкреслює їхній спільний освітній та культурний зміст [15].

Принцип багатофункціональності та здатності до трансформації в освітньому середовищі відображає потребу створювати простори, які можуть легко адаптуватися під різні навчальні ситуації і види діяльності. Адже різні предмети і форми роботи вимагають різного середовища – від активних ігор до спокійної рефлексії чи індивідуального усамітнення.

У зв'язку з цим актуальним стає створення «просторів-трансформерів», які можуть виконувати кілька функцій залежно від потреб школи та учнів. Наприклад, коридор у школі може перетворюватися на медіахол, місце для командної роботи, концертний зал або простір для зустрічей. Це дозволяє максимально ефективно використовувати доступну площу, роблячи її живою і динамічною.

Класні кімнати обладнують розсувними перегородками і модульними меблями, що дозволяє легко змінювати їхнє планування. Завдяки цьому приміщення може трансформуватися в центр релаксації з комфортними меблями для неформальних ситуацій, або в простір для активного навчання чи індивідуальної роботи.

Таким чином, багатофункціональність і трансформованість шкільного простору створюють умови, в яких кожен учень може знайти найзручніший спосіб навчання та відпочинку, а школа – бути гнучкою і відкритою до різних освітніх потреб.

Новим і перспективним напрямом у організації шкільного середовища є варіативний підхід до використання меблів, який реалізується двома основними способами. Перший спосіб полягає у зміні розташування одного виду меблів залежно від конкретних цілей і завдань уроку. Наприклад, столи можна переставляти для проведення групової роботи, спостережень або досліджень. Хоча цей спосіб має певні обмеження, пов'язані з необхідністю фізично пересувати меблі, він є поширеним і ефективним у шкільній практиці.

Другий спосіб викликає особливий практичний і науковий інтерес, оскільки передбачає поєднання різних типів навчальних меблів. Якщо основним комплектом є стандартний стіл і стілець, до них додають варіативні елементи – наприклад, конторки, ортопедичні парти, пуфи чи меблі-трансформери [30]. Такий комбінований підхід дає змогу створювати умови для динамічних поз, що сприяють активності дітей і є важливим фактором профілактики статичного навантаження та психоемоційного стресу, особливо для учнів молодшої школи.

Окрім того, перерва для школярів – це час для рухової активності, проте часто шкільні коридори не пристосовані для такого відпочинку. Замість того, щоб постійно підтримувати порядок після активних ігор, можна організувати простір, який відповідатиме потребам дітей. Наприклад, спортивні мати допоможуть молодшим учням полежати чи покачатися, драбини – поповзати або полазити, «гнізда» – зануритися в читання, а гамаки – спокійно відпочити.

Зонування простору у школі досягається за допомогою грамотного використання кольору, світла та універсальної навігації. Для великих приміщень і рекреаційних зон рекомендується фарбувати сходи у різні

кольори, щоб діти краще орієнтувалися в будівлі. Колірна диференціація не тільки допомагає навігації, а й сприяє підвищенню успішності та творчої мотивації учнів [33].

Особливо важливо враховувати вікові особливості учнів. Підлітки цінують свободу вибору місця і способу діяльності. Вони прагнуть вигадувати власні способи взаємодії з ігровими об'єктами, тому потребують окремих зон із конструкціями, які дозволяють розв'язувати завдання різного рівня складності, стимулюючи творчий і критичний підхід.

Діти дуже люблять багаторівневі простори, адже вони дарують їм нові можливості для гри, досліджень та творчості. Вони із задоволенням будують «штаби» на деревах, використовують різні платформи та майструють невеликі укриття або халабуди. У шкільному просторі багаторівневність реалізується через такі архітектурні елементи, як амфітеатри, балкони, містки, атріуми, що дозволяють дітям бачити простір з різних точок зору і створюють цікаві перспективи для взаємодії. Навіть дахи шкіл можуть стати затишними майданчиками для відпочинку або навчання – з облаштованими шкільними садами та зонами для занять на свіжому повітрі [34].

Мінімалістичний підхід до оздоблення фасадів і інтер'єрів створює нейтральне тло, яке не відволікає і стимулює творчу діяльність учнів. Матеріали стін, підлоги, стелі – це не просто конструктивні елементи, а своєрідні навчальні засоби, подібні до карти або глобуса. Відкриті комунікації, нефарбована цегляна кладка служать наочним прикладом для досліджень і вивчення. Таке просторово-предметне середовище має надихати дітей і мотивувати їх, змінюючи їхнє ставлення до школи та освітнього процесу.

Особливу увагу слід приділяти зв'язку з навколишнім середовищем. Шкільна будівля і прилегла територія – це єдине ціле, де територія навколо школи має таку ж важливість, як і самі приміщення. Наприклад, шкільний парк, що знаходиться безпосередньо перед очима учнів, може стати

джерелом натхнення і передавати принципи гармонійного середовища. Гармонійне поєднання архітектури школи з ландшафтом створює позитивний настрій і стимулює навчання [40].

Забезпечення зв'язку з природою досягається завдяки скляним перегородкам, внутрішнім дворикам та терасам, що дозволяють організувати заняття і перерви на свіжому повітрі. Практика проведення перерв просто неба давно визнана корисною для здоров'я дітей і широко використовується у багатьох українських школах. Проте для більш комфортного використання таких просторів необхідні сучасні системи зберігання одягу для кожного класу, а також окремі виходи зі шкільної будівлі на подвір'я.

Шкільний сад може стати цінним дидактичним матеріалом на уроках різних предметів. Наприклад, у Польщі реалізується довгостроковий освітній проєкт «Сад наших предків», який створює на території школи спеціальну дидактичну стежку. Вона має регіональний, природно-екологічний і історичний характер, що дозволяє учням вивчати природу та історію рідного краю безпосередньо на місці. Така «зелена лабораторія» використовується не лише на уроках біології, а й на заняттях з історії, християнської етики, польської мови та трудового навчання.

Сучасна школа – це не лише будівля, в якій проходить освітній процес. Важливою складовою освітнього простору є добре облаштована пришкільна територія, яка створює комфортні умови як для відпочинку та спілкування учнів, так і для проведення різноманітних навчальних занять на свіжому повітрі.

Пришкільна ділянка, облаштована з урахуванням сучасних принципів освітнього простору, не лише розширює загальний образ школи, робить її більш привабливою та привітною, а й встановлює міцний зв'язок з навколишнім середовищем. Вона сприяє налагодженню партнерських відносин між школою і громадою, створюючи простір для взаємодії та спільної діяльності. Така територія виконує багато функцій і призначена для

різних видів навчальної діяльності. Її благоустрій покликаний гармонійно поєднати будівлю школи з оточенням, забезпечити зручний та безпечний рух усіх учасників освітнього процесу. Тут створюються умови як для навчання, так і для відпочинку і спілкування – як у навчальний час, так і позаурочний.

Облаштування пришкольньої ділянки базується на поєднанні двох підходів: функціонального зонування та гнучкості у використанні. Функціональне зонування означає виокремлення на території окремих зон, спеціально призначених для певних видів діяльності. Водночас гнучкість дозволяє використовувати ці зони по-різному залежно від потреб – так, щоб планування та обладнання території давали можливість варіювати її використання.

В результаті різні функціональні зони об'єднуються в єдиний навчально-ігровий ландшафт – комплексний простір з універсальним та багатофункціональним планувальним рішенням, який відповідає сучасним вимогам освітнього середовища (рис.2.5).

будівлю школи та прилеглу територію, зокрема вхідну частину і майданчики для проведення масових заходів. Навчально-дослідна зона призначена для проведення занять просто неба: тут розміщують майданчики для спостережень за природою (географічними, метеорологічними, астрономічними явищами), сад, город, а також класи і майстерні на відкритому повітрі.

Рекреаційна зона – це місце для відпочинку учнів, де облаштовані зелені насадження, ігрове обладнання, лавочки та навіси, які забезпечують комфорт і затишок.

Фізкультурно-спортивна зона включає майданчики для спортивних ігор, легкоатлетичні доріжки, гімнастичне і тренажерне обладнання. Вона має розташовуватись подалі від вікон навчальних приміщень, бажано поблизу виходу зі спортивної зали (рис.2.6).

Господарча зона призначена для службового транспорту, розміщення господарчих споруд, овочесховищ, майданчиків для збору сміття. Вона розташовується окремо від основних зон, біля входу до кухні.

Навчальна, навчально-дослідна та рекреаційна зони бажано об'єднувати в єдиний багатофункціональний комплекс – навчально-ігровий ландшафт, із можливим виокремленням окремих ділянок для початкової школи.

Розміщення зон залежить від конкретних умов, проте існують загальні рекомендації: навчальні та рекреаційні простори мають бути зручними та безперервно пов'язаними з основними входами до будівлі; ділянка для початкової школи – поблизу відповідного входу і подалі від вулиці та господарчої зони; спортивна зона – віддаленою від навчальних класів; господарча – ізольованою від шкільної території для учнів.

Орієнтовне співвідношення функціональних зон на пришкільній території таке:

- навчальна зона (включно із забудовою) – близько 30% площі;
- навчально-дослідна – 10%;
- рекреаційна – 15%;
- фізкультурно-спортивна – 40%;
- господарча – 5%.

Метою організації руху поблизу школи та на пришкільній території є створення зручних і безпечних шляхів пересування для всіх учасників освітнього процесу.

Якщо територія школи безпосередньо прилягає до вулиці, особливу увагу слід приділити безпеці руху на підходах до школи. Основний вхід на шкільну ділянку має розміщуватися на безпечній відстані від перехресть, зупинок громадського транспорту і пішохідних переходів.

В'їзд для службового транспорту рекомендується організовувати окремо – він повинен бути відокремлений від входу для учнів та зони під'їзду шкільних автобусів. Важливо забезпечити добру видимість ділянки

біля школи для пішоходів і водіїв, уникаючи перекриття огляду високими кущами, глухими парканами, будівлями або іншими спорудами.

Організацію підходів до школи потрібно планувати у співпраці з місцевими службами, які відповідають за безпеку дорожнього руху.

Безпосередньо біля школи на вулиці мають бути чітко розмежовані пішохідні, велосипедні та автомобільні шляхи. Обов'язковим є влаштування тротуарів та велодоріжок, облаштування регульованих пішохідних переходів, острівців безпеки, а також заходів, що уповільнюють рух автомобілів.

Для запобігання раптовому виходу дітей на проїзну частину та захисту пішоходів, пішохідні шляхи мають бути огорожені – це унеможливило проникнення транспортних засобів на тротуари та доріжки.

Ділянку для посадки та висадки учнів зі шкільних автобусів можна організувати як безпосередньо на території школи, так і на прилеглій частині вулиці. Важливо, щоб зупинка автобусів відбувалась поза межами основної проїзної частини дороги, забезпечуючи безпеку всіх учасників руху. При цьому шляхи під'їзду та виїзду шкільних автобусів мають бути розташовані так, щоб не перетинатися з основними пішохідними підходами до школи та велосипедними доріжками, щоб уникнути конфліктів між транспортом і пішоходами [44].

У випадках, коли частину учнів підвозять батьки на власних автомобілях, поблизу школи рекомендується облаштувати окрему безпечну зону для посадки та висадки. Вона повинна розташовуватись поза межами основної проїзної частини вулиці та відповідати нормативним відстаням від перехресть, пішохідних переходів і зупинок громадського транспорту. Важливо, щоб на цій ділянці було заборонене паркування, аби уникнути створення додаткових перешкод та небезпеки.

Якщо школа розташована всередині житлового кварталу, підходи до неї та велосипедні доріжки потрібно облаштовувати окремо від квартальних проїздів, тобто під'їздів до житлових будинків. Ділянку для посадки та висадки шкільних автобусів можна організувати як на шкільній території, так

і на вулиці, натомість для приватних автомобілів така зона має бути тільки на вулиці без заїзду на територію житлового кварталу. Під'їзні шляхи до школи – для шкільних автобусів, приватних авто вчителів та службового транспорту – необхідно чітко відокремлювати від пішохідних підходів, щоб забезпечити комфорт та безпеку руху.

Озеленена територія пришкільної ділянки має становити не менше 45–50% від загальної площі. Важливо, щоб озеленення було органічною частиною загального благоустрою, створюючи єдиний гармонійний комплекс.

На пришкільній території передбачають різні види озеленення, серед яких особливе місце займає декоративне. Воно включає висадку декоративних дерев, кущів, квітників та газонів, які розташовуються по всій території школи. Окрім естетичної функції, декоративне озеленення виконує важливі практичні ролі: дерева і кущі захищають територію та вікна будівлі від надмірного сонячного випромінювання, створюють тінь, а також допомагають зменшувати рівень шуму і пилу [42].

Для формування декоративних композицій використовують різноманітні рослини: хвойні та листяні декоративні дерева, красивоквітучі дерева, а також декоративні кущі, як природні, так і формовані, квіткові трав'янисті рослини та доглянуті газони. Влаштуваючи декоративне озеленення, дотримуються принципів ландшафтного дизайну, створюючи багатогранні, цікаві за формою та кольором композиції, що гармонійно вписуються у загальний простір пришкільної ділянки.

Живоплоти на пришкільній території виконують захисну функцію. Вони можуть слугувати як огорожею ділянки, так і розмежовувати окремі зони, створюючи візуальні бар'єри та знижуючи рівень шуму. Проте варто уникати суцільних високих живоплотів, адже вони можуть ускладнювати спостереження за територією, ставати укриттям для зловмисників або накопичувати сміття.

Навчально-дослідне озеленення включає в себе сад і город, які слугують не лише декоративними, а й освітніми цілями, надаючи учням можливість практично ознайомлюватися з рослинним світом.

Ігрове озеленення, особливо важливе для молодших школярів, включає ігрові газони та спеціальні форми з дерев і кущів. Ігровий газон є невід'ємним елементом пришкольної ігрової зони, особливо для початкової школи. Він має багато переваг: це природне, гігієнічне покриття, яке влітку не перегрівается і не накопичує пил, а також є більш економічним, ніж штучні покриття на великій площі. Однак ігровий газон потребує постійного догляду — очищення, поливання, підстригання. Взимку, без сталого снігового покриву, він легко пошкоджується.

Крім того, дерева і кущі можуть бути частиною ігрового середовища. Наприклад, формовані кущі та верболози здатні утворювати ігрові хатинки, арки, тунелі, лабіринти. Деревя ж використовують для лазання, спорудження платформ, навісів і куренів, а також для підвішування гамаків або як основи для різноманітних будівельних ігор.

Проектування ігрового обладнання базується на балансі між ризиками і перевагами. Головне завдання – дати дітям можливість безпечно відчувати контрольований ризик, тобто мати певний рівень передбачуваної небезпеки. Надто прості конструкції, позбавлені елементів ризику, виявляються навіть більш небезпечними, адже діти винаходять несподівані способи їх використання, що може призвести до травм. Водночас ігрові споруди не повинні містити непередбачуваних або раптових небезпек.

Важливо, щоб кожен елемент обладнання мав щонайменше два виходи, що забезпечує дітям свободу руху і дозволяє уникнути замкнених ситуацій. Конструкції мають бути розташовані так, щоб вихователі чи педагоги мали можливість безперервно спостерігати за усіма дітьми на майданчику. Крім того, до кожного елемента повинен бути вільний доступ дорослої людини, щоб у разі потреби можна було швидко допомогти дитині, яка застрягла, травмувалася чи розгубилася.

Всі вимоги щодо розмірів і характеристик ігрових конструкцій визначені у відповідній нормативній документації. Ігрові майданчики можна облаштувати власними силами, але обов'язково з дотриманням стандартів якості матеріалів та надійності з'єднань.

Виготовлення ігрового обладнання з місцевих матеріалів, за участі громади та школи, має чимало переваг. По-перше, це економно — так можна забезпечити більше споруд за менші кошти у порівнянні з покупкою готового промислового обладнання. По-друге, спільна праця сприяє зміцненню партнерських стосунків між школою та громадою, що допомагає знизити ризику вандалізму. Залучення старшокласників до створення майданчика для молодших школярів також є хорошим способом профілактики булінгу, адже так встановлюються дружні взаємини між різновіковими групами учнів.

Ділянка початкової школи організовується з урахуванням різноманітних видів діяльності, серед яких важливе місце займають осередки для тихих і будівельних ігор. Тут створюють умови для ігор з піском, водою, тканинами, іграшками та природними матеріалами.

Для комфортного перебування в осередках тихих ігор передбачаються такі елементи обладнання та інвентарю:

- тіньові навіси, які захищають від сонця;
- лави та столики для зручного сидіння та творчості;
- платформи, де можна сидіти або лежати;
- пісочні дворики для ігор із піском;
- обладнання для ігор з водою – струмки, каскади;
- хатинки, що стимулюють уяву дітей;
- набори будівельного матеріалу та основи для будівництва [3].

Дрібний ігровий інвентар, такий як іграшки чи будівельні матеріали, можна зберігати як у приміщенні школи (наприклад, у коморі поблизу секції початкових класів), так і в окремій невеликій будівлі безпосередньо на пришкольній ділянці.

Обладнання і інвентар для тихих та будівельних ігор часто виготовляють власноруч, зокрема в рамках навчальних проектів старших класів, що також сприяє розвитку творчих навичок і партнерства між учнями різних вікових груп.

Для учнів основної та старшої школи передбачена окрема багатофункціональна ділянка – навчальний ландшафт. Він має різноманітні зони для тихого відпочинку, обладнані лавками, альтанками та дощатими платформами для сидіння і лежання. Тут також організують місця для проведення занять просто неба: класи під відкритим небом, сад і город, навчальні майданчики з природничих наук, а також художні чи ремісничі майстерні.

Важливо, що різні ділянки навчального ландшафту не розділяються чіткими межами, а переходять одна в одну, поєднуються і виконують кілька функцій одночасно. Наприклад, клас просто неба під час перерви може слугувати як альтанка для відпочинку, місця для релаксації розташовані на території саду, а обладнання для природничих наук водночас виступає як елементи декоративного благоустрою (рис.2.7).

Облаштовані майданчики для відпочинку дають змогу учням комфортно відпочивати та спілкуватися під час перерв, а також перед початком і після завершення уроків. Вони також слугують зручними місцями для батьків, які очікують своїх дітей.

Майданчики обладнуються лавами для сидіння та розташовуються рівномірно по всій шкільній території. Особливо важливо облаштувати такі місця у вхідній зоні школи. На інших ділянках майданчики зазвичай розміщують серед зелених насаджень.

Лави часто мають складну, живописну форму, що підкреслює основні лінії ландшафту і дозволяє як відпочивати наодинці, так і спілкуватися групам різного розміру.

На території школи облаштовують майданчики для відпочинку, де учні можуть спілкуватися і відпочивати під час перерв, а батьки – чекати дітей.

Такі зони оснащують лавами й розміщують у різних частинах шкільного подвір'я, зокрема обов'язково біля входу та на озелених ділянках. Лави мають цікаву форму, що гармоніює з ландшафтом і підходить як для відпочинку наодинці, так і для спілкування в групах.

У шкільному саду лавочки й тапчани створюють затишні зони для відпочинку, які з'єднані стежками з бетонних плит, розміщених у траві. Додатковими елементами можуть бути великі камені, які також слугують місцями для сидіння чи лежання. Для зручності на частину таких каменів можна встановити дерев'яні настили.

Отже, використання пришкільних територій в освітньому процесі відкриває широкі можливості для гармонійного поєднання навчання та виховання. Такі простори сприяють розвитку екологічної культури учнів, формуванню практичних навичок, розширенню пізнавальної діяльності та зміцненню здоров'я. Залучення школярів до роботи на відкритому повітрі формує у них відповідальне ставлення до довкілля, стимулює командну співпрацю й розвиває творче мислення. Таким чином, пришкільні території виступають важливим ресурсом, що підвищує якість освітнього середовища та сприяє становленню особистості учня як активного й свідомого громадянина.

Висновки до другого розділу

1. Узагальнення результатів аналізу принципів дизайну інноваційних освітніх просторів та особливостей використання пришкільних територій дає змогу визначити, що просторові рішення є одним із ключових чинників ефективності сучасної освіти. Сучасний дизайн освітнього середовища має не лише естетичний вимір, а й педагогічну функцію, адже він безпосередньо впливає на рівень комфорту, доступності та інклюзивності освітнього процесу. Важливими є принципи гнучкості, трансформативності та ергономічності, що дозволяють адаптувати простір під різні види діяльності – від індивідуальної роботи до групових чи міждисциплінарних проєктів.

2. Водночас пришкільні території виступають цінним додатковим освітнім ресурсом, який забезпечує інтеграцію навчальної та виховної діяльності з природним середовищем. Вони сприяють екологічному вихованню, зміцненню фізичного здоров'я учнів, розвитку комунікативних і соціальних компетентностей, а також формуванню активної громадянської позиції. Використання відкритого простору у навчально-виховному процесі стимулює пізнавальну активність, розширює коло практичних навичок і створює сприятливі умови для реалізації міжпредметних зв'язків.

Поєднання інноваційних дизайнерських рішень з ефективним використанням пришкільних територій дозволяє створити гармонійне та багатофункціональне освітнє середовище, яке відповідає сучасним потребам особистості й суспільства. Такий підхід сприяє підвищенню якості освітнього процесу, підтримує концепцію сталого розвитку та формує умови для розвитку ключових компетентностей, необхідних учням у XXI столітті.

РОЗДІЛ 3.

ПРОЄКТУВАННЯ ПРОСТОРОВОГО РІШЕННЯ ПРИШКІЛЬНОЇ ТЕРИТОРІЇ

3.1. Етапи проєктування новаторського рішення благоустрою пришкільної території

У сучасних умовах розвиток освітнього середовища неможливий без оновлення та переосмислення простору, що оточує заклад освіти. Пришкільна територія перестає бути лише технічною зоною для пересування або відпочинку – сьогодні вона розглядається як важлива складова освітнього процесу, простір для творчості, комунікації, екологічного виховання та розвитку здорової активності учнів.

Створення новаторського, функціонального та безпечного благоустрою потребує ретельної та поетапної роботи. Проєктування такого рішення – це комплексний процес, який включає дослідження існуючого стану території, визначення потреб користувачів, пошук інноваційних ідей, розробку дизайн-рішень та технічної документації. Кожен етап відіграє важливу роль, адже саме послідовність і продуманість дій дозволяють створити сучасний, екологічний і комфортний простір, який буде не лише естетично привабливим, а й корисним для навчання та розвитку учнів.

Вивчення етапів проєктування новаторського рішення благоустрою пришкільної території дає змогу зрозуміти логіку створення якісного середовища та включає наступні етапи.

Етап 1. Підготовчий (аналітичний)

1.1. Збір вихідних даних. Отримання плану території закладу освіти, інформації про існуючі комунікації (водопровід, каналізація, електромережі), топографічної зйомки, аналізу ґрунту та кліматичних умов.

1.2. Функціональний аналіз. Вивчення поточного використання території, визначення її сильних та слабких сторін, проблемних зон

(наприклад, місць скупчення води, недостатнього освітлення, зношеного покриття).

1.3. Опитування та залучення стейкхолдерів. Проведення зустрічей з викладачами та адміністрацією для з'ясування їхніх потреб, побажань та ідей щодо нового простору.

1.4. Аналіз інноваційних рішень. Дослідження сучасних тенденцій у ландшафтному дизайні та благоустрої шкільних територій (наприклад, використання «зелених класів», інтерактивних ігрових зон, систем «розумного» поливу, екологічних матеріалів).

Етап 2. Концептуальний (ескізний)

2.1. Формулювання технічного завдання (ТЗ). На основі зібраних даних та аналізу побажань розробляється детальне ТЗ на проектування, що визначає мету, завдання та очікувані результати проекту.

2.2. Функціональне зонування. Розподіл території на логічні зони (наприклад, навчальна зона на свіжому повітрі, спортивна зона, зона відпочинку, екологічна стежка, ігрова зона).

2.3. Розробка ескізних пропозицій. Створення первинних візуальних концепцій та планів організації простору.

2.4. 3D-візуалізація. Створення об'ємного макета та плану для кращого сприйняття майбутнього вигляду території.

2.5. Попереднє погодження концепції. Обговорення ескізів із замовником та основними користувачами, внесення коригувань.

Етап 3. Проектний (розробка робочої документації)

3.1. Розробка генерального плану. Створення детального креслення, що включає всі елементи благоустрою та озеленення.

3.2. Розробка робочих креслень.

Підготовка спеціалізованих планів:

- дендроплан (схема розташування рослин із зазначенням видових назв та кількості).

- посадкове креслення (схема розміщення рослин із прив'язкою до місцевості).

- розбивочне креслення (схема розміщення доріжок, майданчиків, малих архітектурних форм із розмірами та прив'язками).

- схеми інженерних мереж (освітлення, полив, дренаж).

3.3. Підбір матеріалів та обладнання. Визначення конкретних типів покриттів, малих архітектурних форм (лавки, урни, ліхтарі), рослинності, ігрового обладнання тощо.

Етап 4. Економічний (кошторисний)

4.1. Розрахунок обсягів робіт. Визначення кількості необхідних матеріалів та обсягу будівельних робіт.

4.2. Складання кошторису. Детальний розрахунок вартості матеріалів, обладнання, робіт з благоустрою та озеленення.

4.3. Економічне обґрунтування проєкту. Аналіз рентабельності та ефективності інноваційного рішення.

Етап 5. Реалізація та впровадження

5.1. Організація робіт. Складання календарного плану виконання робіт.

5.2. Виконання будівельних та монтажних робіт. Підготовка території, влаштування інженерних систем, доріжок, майданчиків, встановлення МАФ.

5.3. Озеленення території. Посадка дерев, кущів, квітів, влаштування газонів.

5.4. Авторський нагляд. Контроль за відповідністю виконуваних робіт проєктній документації.

Етап 6. Експлуатаційний

6.1. Приймання-передача об'єкта. Офіційна здача готового проєкту замовнику.

6.2. Розробка рекомендацій по догляду. Надання інструкцій з подальшого обслуговування та догляду за територією та рослинами.

Отже, етапи проєктування новаторського рішення благоустрою пришкольньої території формують цілісний, послідовний процес, що забезпечує якість і продуманість майбутнього простору. Починаючи з аналізу потреб та дослідження території, і завершуючи розробкою дизайну, екологічним обґрунтуванням, візуалізацією та плануванням реалізації, кожен етап відіграє ключову роль у створенні функціонального та сучасного середовища.

Такий поетапний підхід дозволяє не лише врахувати інтереси всіх учасників освітнього процесу, а й забезпечити інноваційність, безпеку та естетичність запропонованих рішень. У результаті проєкт отримує логічну структуру, чітку аргументацію та високий потенціал успішного втілення в реальність, що сприяє розвитку комфортної, екологічної та творчої пришкольньої території.

3.2. Практичне значення проєкту та перспективи його реалізації

Практичне значення проєкту полягає в тому, що він пропонує конкретне, готове до впровадження рішення, спрямоване на вирішення актуальних проблем пришкольньої території та покращення освітнього середовища. Створення «зелених класів», екологічних стежок або інтерактивних зон дозволяє перенести частину занять на свіже повітря, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу, формуванню екологічної свідомості та здоров'ю учнів.

Новаторський благоустрій (спортивні майданчики, зони відпочинку з тіньовими навісами, доріжки для прогулянок) стимулює фізичну активність, знижує стрес та створює комфортне середовище для соціалізації. Перетворення занедбаної або монотонної території на сучасний, візуально привабливий простір підвищує загальний імідж освітнього закладу та мотивацію учнів і вчителів.

Впровадження інноваційних рішень, таких як системи «розумного» поливу, енергоефективне освітлення на сонячних батареях, використання місцевих рослин, сприяє економії ресурсів та формуванню екологічно відповідальної поведінки.

Проект може слугувати пілотним прикладом або зразком для інших закладів освіти, демонструючи ефективні підходи до благоустрою з обмеженим бюджетом або в конкретних кліматичних умовах.

Перспективи реалізації проекту охоплюють можливості його впровадження, подальшого розвитку та масштабування. Завдяки модульній структурі проекту (якщо вона передбачена), реалізацію можна розбити на черги. Наприклад, спершу облаштувати зону відпочинку, потім спортивний майданчик, а згодом – навчальні зони. Це дозволяє розпочати роботи навіть за умов обмеженого фінансування.

Детально розроблений та обґрунтований проект є потужним аргументом для участі у державних програмах фінансування, місцевих бюджетах участі, а також для залучення коштів від спонсорів, благодійних фондів чи міжнародних грантових програм (особливо якщо проект має сильний екологічний або освітній компонент). Реалізація може стати спільним проектом школи, батьків, місцевої влади та локального бізнесу (наприклад, будівельних компаній, розсадників рослин), що посилить соціальну згуртованість та відповідальність за спільний простір.

Територія може використовуватися не тільки школою, а й місцевою громадою у позанавчальний час (наприклад, спортивні змагання, громадські заходи), що підвищує соціальну значущість проекту. При правильному догляді та експлуатації, передбаченому проектом, створена інфраструктура прослужить багато років, забезпечуючи сталий позитивний вплив на оточуюче середовище та здоров'я користувачів.

Отже, практичне значення проекту благоустрою пришкольної території полягає у створенні безпечного, функціонального та сучасного простору, який сприяє всебічному розвитку учнів і підвищує якість освітнього

середовища. Реалізація проєкту дозволяє не лише покращити естетичний вигляд території, а й забезпечити можливості для навчання на відкритому повітрі, розвитку екологічної свідомості, творчості та здорової активності учнів. Таким чином, благоустрій стає важливою інвестицією у комфорт і добробут шкільної спільноти.

Перспективи реалізації проєкту є значними, оскільки він може впроваджуватися поетапно, за участі громади, партнерів та різних фінансових джерел. Залучення учнів, батьків і педагогів сприяє формуванню відповідальності та відчуття спільної цінності створеного простору. У майбутньому проєкт може розширюватися, доповнюватися новими елементами й удосконалюватися відповідно до потреб користувачів. Отже, такий благоустрій має довгострокову перспективу розвитку й здатен стати прикладом сучасного, інноваційного й гармонійного освітнього середовища.

Висновки до третього розділу

1. Аналіз етапів проєктування свідчить, що успішне благоустрійне рішення ґрунтується на послідовній роботі – від дослідження вихідних умов і визначення потреб користувачів до формування концепції, розробки дизайну, екологічного обґрунтування та планування реалізації. Кожен із цих етапів відіграє важливу роль у забезпеченні логічності, функціональності та інноваційності майбутнього простору.

2. Вивчення практичного значення проєкту та перспектив його реалізації довело, що благоустрій пришкільної території має не лише естетичну, а й суттєву освітню, соціальну та екологічну цінність. Оновлений простір сприяє комфортному та безпечному перебуванню дітей, стимулює їхню активність, творчу ініціативу й екологічну свідомість. Перспективи поетапної реалізації проєкту, залучення громади, партнерів і різних джерел фінансування відкривають можливості для сталого розвитку та подальшого вдосконалення території.

Комплексний підхід до проєктування та продумана організація простору є запорукою створення сучасного, комфортного та багатофункціонального пришкольного середовища, що формує міцну основу для подальших дизайнерських і технічних рішень, необхідних для ефективного впровадження проєкту в практичну діяльність.

ВИСНОВКИ

Проведені нами дослідження дають змогу зробити наступні висновки:

1. Проблемі використання трансформації в дизайні відкритого освітнього простору присвячено багато досліджень, які розглядали різні її аспекти. Відкрите навчання поєднує елементи як традиційної, так і дистанційної освіти, базується на сучасних засобах комунікації та надає широкі можливості для здобуття знань незалежно від місця проживання і часу. Його перевагами є не лише подолання географічних бар'єрів, а й урахування культурного, релігійного та політичного контексту навчання, що робить таку модель універсальною і адаптивною до потреб сучасного суспільства.

2. Оновлене освітнє середовище є невід'ємною складовою реформування української школи, що передбачає впровадження нового змісту освіти та сучасних технологій навчання і виховання. Це середовище значною мірою впливає на розвиток інтелектуальних здібностей учнів та сприяє формуванню компетентної особистості, здатної до ефективної та конкурентоспроможної діяльності в сучасному суспільстві. Дослідження проблеми новаторських просторових рішень пришкільних територій у контексті розвитку освітнього середовища засвідчило, що якісно організований простір закладу освіти є невід'ємною складовою сучасного навчально-виховного процесу. Пришкільні території, облаштовані відповідно до сучасних педагогічних, архітектурних та соціокультурних вимог, перетворюються на відкриті освітні простори, які поєднують навчання, виховання, відпочинок і соціалізацію дітей та молоді.

3. Нові принципи проектування шкіл базуються на композиційному і функціональному аналізі цих двох напрямків, створюючи загальну систему організації освітнього простору. Розробка принципів проектування шкільних будівель зумовлена трьома основними чинниками: вдосконаленням педагогічних процесів для підвищення ефективності освіти; необхідністю

адаптації архітектурного середовища до змінних умов навчання; а також переглядом ставлення до значущості архітектурного середовища, яке впливає на формування світогляду молодого покоління. Практичне значення новаторських просторових рішень полягає в тому, що вони сприяють формуванню комфортного та сприятливого освітнього середовища, яке підтримує розвиток ключових компетентностей, творчого потенціалу та соціальної активності учнів. Такі території водночас виконують роль «мосту» між школою та громадою, інтегруючи освітній простір у ширший соціокультурний контекст.

4. Використання пришкільних територій в освітньому процесі відкриває широкі можливості для гармонійного поєднання навчання та виховання. Такі простори сприяють розвитку екологічної культури учнів, формуванню практичних навичок, розширенню пізнавальної діяльності та зміцненню здоров'я. Залучення школярів до роботи на відкритому повітрі формує у них відповідальне ставлення до довкілля, стимулює командну співпрацю й розвиває творче мислення. Пришкільні території виступають важливим ресурсом, що підвищує якість освітнього середовища та сприяє становленню особистості учня як активного й свідомого громадянина.

5. Етапи проектування новаторського рішення благоустрою пришкільної території формують цілісний, послідовний процес, що забезпечує якість і продуманість майбутнього простору. Починаючи з аналізу потреб та дослідження території, і завершуючи розробкою дизайну, екологічним обґрунтуванням, візуалізацією та плануванням реалізації, кожен етап відіграє ключову роль у створенні функціонального та сучасного середовища. Такий поетапний підхід дозволяє не лише врахувати інтереси всіх учасників освітнього процесу, а й забезпечити інноваційність, безпеку та естетичність запропонованих рішень. У результаті проєкт отримує логічну структуру, чітку аргументацію та високий потенціал успішного втілення в реальність, що сприяє розвитку комфортної, екологічної та творчої пришкільної території.

6. Практичне значення проєкту благоустрою пришкільної території полягає у створенні безпечного, функціонального та сучасного простору, який сприяє всебічному розвитку учнів і підвищує якість освітнього середовища. Реалізація проєкту дозволяє не лише покращити естетичний вигляд території, а й забезпечити можливості для навчання на відкритому повітрі, розвитку екологічної свідомості, творчості та здорової активності учнів. Таким чином, благоустрій стає важливою інвестицією у комфорт і добробут шкільної спільноти.

Перспективи реалізації проєкту є значними, оскільки він може впроваджуватися поетапно, за участі громади, партнерів та різних фінансових джерел. Залучення учнів, батьків і педагогів сприяє формуванню відповідальності та відчуття спільної цінності створеного простору. У майбутньому проєкт може розширюватися, доповнюватися новими елементами й удосконалюватися відповідно до потреб користувачів. Отже, такий благоустрій має довгострокову перспективу розвитку й здатен стати прикладом сучасного, інноваційного й гармонійного освітнього середовища.

Отже, новаторські просторові рішення пришкільних територій є важливим чинником розвитку сучасної освіти, оскільки забезпечують поєднання педагогічних цілей із архітектурно-дизайнерськими підходами та відповідають потребам суспільства у формуванні відкритого, безпечного та динамічного освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белинь Т. І. Принципи та прийоми архітектурно-планувальної організації будинків культури та дозвілля. *Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи* : тези доп. всеукр. наук.-практ. інтер.-конф., (м. Вінниця, 18-29 трав. 2020 р.). Вінниця, 2020. С. 189–192.
2. Білозерова М. В. Аналіз європейських систем вищої освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір. *Теорія та практика державного управління*. 2013. №2. С. 325–333.
3. Бондарчук Ю. С. Принципи проектування дитячого ігрового середовища в закладах громадського призначення : автореф. дис... канд. мист. Харків, 2017. 20 с.
4. Буймістер О. Л. Дизайн-проект інтер'єру закладу середньої освіти. Київ : КНУТД, 2024. 180 с.
5. Бурдун В. В. Принципи проектування освітнього середовища. *Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27 трав. 2022 р. Київ, 2022. С. 58–61.
6. Бурлак А. О., Ковальський В. П., Бондар А. В. Принципи проектування архітектурного простору художньої школи мистецтв. URL: <file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/12570-45130-1-PB.pdf>. (дата звернення: 03.09.2025).
7. Варчук Р. В. Модернізація роботи культурно-побутових закладів у ході джентрифікації міста : тези доп. всеукр. наук.-практ. інтер.-конф., (м. Вінниця, 11-30 трав. 2019 р.). Вінниця, 2019. С. 189–192. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2019/paper/view/6495>. (дата звернення: 05.09.2025).
8. Гнатюк Л. Р., Кочка А. С. Вимоги до візуальних комунікацій у дизайні освітнього середовища. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2018. №50. С. 33–40.

9. Гонтаровська Н. Принципи розроблення проекту освітнього середовища навчального закладу як передумова розвитку здібної та обдарованої особистості. *Рідна школа*. 2013. № (10). С. 29–33.

10. Гуркова Т. Дефініції понять «освітній простір», «середовище», «освітнє середовище». URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/168638> (дата звернення: 25.09.2025).

11. Давидов В. В., Переверзєв Л. В. До дослідження предметного середовища для дітей. *Технічна естетика*. 1996. №3-4. С. 4–6.

12. Деміракі Т. В. Моделювання освітнього простору в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», методичні рекомендації. URL: <http://surl.li/begwp> (дата звернення: 11.09.2025).

13. Єжова О. О. Створення освітнього середовища, спрямованого на формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно технічних навчальних закладів. *Збірник наукових праць*. 2011. Випуск 15. С. 464–471.

14. Касярум, Н. (2013). Освітній простір: становлення поняття. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія: Педагогічні науки, (12), 107-113.

15. Ковальський В. П. Дизайн міського середовища. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 15-16 квіт. 2020 р. Харків. 2020. С. 317– 322.

16. Ковальський В. П. Особливості впливу екстиреру і інтереру дошкільних навчальних закладів на психологічний стан дитини : матеріали XLVI наук.-техн. конф., м. Вінниця, 22-24 берез. 2017 р. Вінниця. 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fbtegp/all-fbtegp/2017/paper/view/2869> (дата звернення: 12.09.2025).

17. Ковальський В. П. Сучасні стилі архітектури. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, квіт.-трав. 2019 р. Харків. 2019. С. 136–138.

18. Ковальський В. П., Постолатій М. О., Вознюк І. М. Дизайн освітнього середовища. *Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє*

(інноваційний ліфт) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-19 квіт. 2022 р. Харків. 2022. С. 210–215.

19. Коляда І. Г. Інформаційно-освітній простір та інформаційно-освітнє середовище. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2017. №18. С. 70–73.

20. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.

21. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу. Концепції, проектування технології створення. Запоріжжя : ЛППС. 2009. 345 с.

22. Кручек О. А. Інтеграція національної освіти у європейський освітній простір: проблеми та перспективи розвитку. *Sciences of Europe*. 2021. №70-3. С. 13–19.

23. Литовченко (Чугай) Н. М. Поняття форми: від філософії до дизайну. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*: зб. наук. пр., за ред. В. Я. Даниленка. Харків. ХДАДМ, 2012. С. 17–20.

24. Литовченко В. В. Застосування принципів живої природи при проектуванні об'єктів промислового дизайну. *Scientific and practical edition, Austria, 20 February 2015, Publishing Center of The International Scientific Association «Science & Genesis», Prague, Czech Republic. 2015. vol. 1, p. 138–145.*

25. Литовченко Н. М. Історичні витoki поняття «трансформація» та його соціальне і технологічне підґрунтя в матеріальній культурі людства, *Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті*: зб. наук. праць, Харк. держ. акад. дизайну і мистецтв. Харків. ХДАДМ. 2017. № 2. С. 139–144.

26. Марченко К. О. Загальні принципи організації архітектурного середовища сучасної інноваційної школи в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 27-28 берез. 2023 р. Дніпро, 2023. С.138–139.

27. Молнар Т. І. Формування розвивального освітнього середовища в Новій українській школі. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2024. № 105. С. 20–25.

28. Низковська О. Як створити інноваційне розвивальне предметне середовище URL: <http://svitloforchuk.ck.ua/?p=1945> (дата звернення 16.08.2025).

29. Низковська О. Основні засади загальнотеоретичної моделі освітнього середовища у створенні предметного простору дошкільного закладу. *Innovative Technologies in Preschool Education*. 2022. № 5. С. 66–74.

30. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 12.05.2025).

31. Попова І. В. Освітня парадигма екобезпечного розвитку трансформаційного суспільства: дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ. 2016. 425 с.

32. Попович О. М. Модель проектування сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: зб. матеріалів V міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Вінниця, 22–23 квіт. 2021 р.). Вінниця, 2021. Вип. 10. С. 394–397.

33. Попрощаєв О., Білик О., Островський М. Я. Фізичне виховання в контексті інтеграції в загальноєвропейський освітній простір. *Спортивна наука України*. 2015. №2. С. 36-43.

34. Руденченко А. Особливості та організаційно-педагогічні засади проектування творчого освітнього простору у вищому мистецькому навчальному закладі. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: *Педагогічні науки*. 2016. № 143. С. 79–83.

35. Савельєва В. А. Дизайн середовища навчально-виховного дошкільного закладу. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/1957> (дата звернення: 15.05.2025).

36. Свірко В. О. Словник з дизайну і ергономіки: термінологічний словник для фахівців з дизайну і ергономіки, інженерів, конструкторів, студентів ВНЗ, під заг. ред. В. О. Свірка, 2-ге вид. перероб. і допов., Харків, НТМТ. 2009. 367 с.

37. Свірко В. О., Бойчук О. В., Голобородько В. М., Рубцов А. Л. Основи ергодизайну. Київ : НАУ. 2011. 390 с.

38. Трубачева С. Е., Цимбалару А. Д., Пузіков Д. О., Гораш К. В., Мезенцева О. І., Климчук І. О. Проектування освітнього середовища гімназії: теорія і практика. Київ : Педагогічна думка, 2022. 142 с.

39. Фокша С. Освітнє середовище Нової української школи (базова середня освіта). URL: file:///C:/Users/User/Downloads/714-84_90.pdf (дата звернення: 24.05.2025).

40. Цимбалару А. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.

41. Цимбалару А. Д. Освітній простір: сутність, структура і механізми створення. *Український педагогічний журнал*. 2016. №1. С. 41–50.

42. Яковець І. О. Регіональна своєрідність розвитку дизайн-освітніх осередків. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/> (дата звернення: 24.05.2025).

43. Яремчук Н., Сениця Н. Шляхи формування віртуального освітнього простору закладу вищої освіти. *Вісник Львівського університету*. 2021. № 35. С. 227–235.

44. Ярошинська О. Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи як педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № (10 (1)). С. 110–119.